

İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı
“Ehtiyatlar”

İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı

“Ehtiyatlar”

Mündəricat

	Maddə
Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi	1-8
Əsas anlayışlar	9-14
Mümkün xalis satış dəyəri	10
Ehtiyatlar	11-14
Ehtiyatların qiymətləndirilməsi	15-43
Ehtiyatların ilkin dəyəri	18-31
Ehtiyatların alınmasına çəkilən məsrəflər	19
Emal məsrəfləri	20-23
Digər məsrəflər	24-27
Xidmət sahəsinə aid təşkilatlarda ehtiyatların ilkin dəyəri	28
Bioloji aktivlərdən alınmış kənd təsərrüfatı məhsulunun ilkin dəyəri	29
Ehtiyatlara çəkilən məsrəflərin qiymətləndirilməsi metodları	30-31
Məsrəflərin hesablanması üsulları	32-37
Mümkün xalis satış dəyəri	38-42
Məhsulların pulsuz və ya nominal dəyərlə paylaşdırılması	43
Xərc kimi tanınma	44-46
Məlumatın açıqlanması	47-50
Qüvvəyə minmə tarixi	51-52
2№-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilə müqayisə	

Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi

1. Hazırkı Standartın məqsədi ehtiyatların uçot qaydalarını işləyib hazırlamaqdır. Ehtiyatların uçotunda əsas məsələ onların aktiv kimi tanınmalı olan və əlaqədar gəlir tanınmayanadək növbəti dövrlərə keçirilən xərc məbləğinin müəyyən edilməsidir. Bu Standart ehtiyatlara çəkilən məsrəflərin təyin edilməsi və mümkün xalis satış dəyərində silinmə də daxil olmaqla, onların xərc kimi sonrakı tanınması hallarını müəyyənləşdirir. Bu Standartda, həmçinin ehtiyatlara çəkilən məsrəflərin müəyyənləşdirilməsi üçün istifadə edilən hesablama üsullarına dair göstərişlər təqdim olunur.

2. Mühasibat uçotunun hesablama metodu əsasında maliyyə hesabatları hazırlayan və təqdim edən təşkilat bu Standartı aşağıdakılardan başqa, bütün növ ehtiyatların uçotunda tətbiq edir:

- (a) Tikinti müqavilələrindən, habelə onlarla birbaşa bağlı xidmət müqavilələrindən irəli gələn bitirilməmiş işlər (bax: İctimai Sektor üçün 11 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, "Tikinti Müqavilələri");
- (b) Maliyyə alətləri (bax: İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, "Maliyyə Alətləri: Tanıma və Qiymətləndirmə");
- (c) Kənd təsərrüfatı fəaliyyətinə və kənd təsərrüfatı məhsullarının yığımına aid bioloji aktivlər (bax: İctimai Sektor üçün 27 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, "Kənd Təsərrüfatı"); və
- (ç) Əvəzində istifadəçidən birbaşa heç bir vəsait alınmadan və ya nominal məbləğ alınmaqla göstərilən xidmət üzrə bitirilməmiş işlər.

3. Bu Standart aşağıdakılar tərəfindən saxlanılan ehtiyatların qiymətləndirilməsinə tətbiq edilmir:

- (a) Müvafiq sahələrdə qəbul edilmiş uçot qaydalarına uyğun olaraq mümkün xalis satış dəyərilə hesablanan kənd təsərrüfatı və meşə məmulatlarının, yığılmış kənd təsərrüfatı məhsullarının, təbii sərvətlər və təbii sərvətlərdən hazırlanmış məhsulların istehsalçıları. Belə aktivlər mümkün xalis satış dəyəri ilə qiymətləndirildikdə, həmin məbləğdə dəyişikliklər onların baş verdiyi dövr üzrə mənfəət və zərərdə tanınmalıdır; və
- (b) Ehtiyatlarını satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyərlə qiymətləndirən istehlak malları üzrə broker-dilerlər. Bu cür ehtiyatlar satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyərlə qiymətləndirildikdə, satış xərcləri çıxıldıqdan sonra ədalətli dəyərdəki dəyişikliklər onların baş verdiyi dövr üzrə mənfəət və ya zərərdə tanınmalıdır.

4. Bu Standart Dövlət Müəssisələrindən başqa, bütün İctimai Sektor Təşkilatlarına tətbiq edilir.

5. Dövlət Sektoru Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurası tərəfindən nəşr olunmuş Dövlət Sektoru Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına Giriş hissəsində izah

edilir ki, Dövlət Müəssisələri Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının nəşr etdiyi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarını tətbiq edir. Dövlət Müəssisəsinin mahiyyəti öz növbəsində İctimai Sektor üçün 1 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, "Maliyyə Hesabatlarının Təqdim edilməsi"-ndə açıqlanır.

6. 2-ci maddənin (ç) bəndində göstərilmiş ehtiyatlar 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, "Ehtiyatlar" -da əhatə olunmamışdır və büdcə sahəsinə xas əlavə təhlil tələb edən səciyyəvi məsələləri əks etdirdiyindən hazırki Standartın tətbiq sahəsinə daxil edilməmişdir.

7. 3-cü maddənin (a) bəndində göstərilmiş ehtiyatlar istehsalın müəyyən mərhələlərində mümkün xalis satış dəyərilə qiymətləndirilir. Bu, aşağıdakı hallarda baş verə bilər:

(a) kənd təsərrüfatı məhsullarının yığılı və ya təbii ehtiyatların hasilatı zamanı satış forvard müqaviləsi və ya dövlət zəmanəti ilə təsdiq edildikdə; və ya

(b) fəal bazarın mövcudluğu şəraitində satışın uğursuzluğu ilə bağlı cüzi risk mövcud olduqda.

Belə mal-material ehtiyatları hazırki Standartın yalnız qiymətləndirmə tələblərində əks olunmamışdır.

8. Broker-dilerlər başqaları üçün və ya öz hesabına malların alqı-satqısı ilə məşğul olan şəxslərdir. Bu Standartın 3-cü maddəsinin (b) bəndində qeyd olunmuş ehtiyatlar, əsasən, yaxın gələcəkdə satılması və qiymətin və ya broker-dilerlərin marjalarında baş verən sapmalar nəticəsində mənfəətin əldə edilməsi məqsədilə alınrlar. Bu ehtiyatlar satış üzrə xərclər çıxılmaqla ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirildikdə yalnız bu Standartın qiymətləndirmə tələblərindən xaric edilir.

Əsas anlayışlar

9. Bu Standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

Cari **əvəzlənmə dəyəri** – təşkilatın hesabat tarixində aktivin alınması üçün çəkməli olduğu müvafiq məsrəfidir.

Ehtiyatlara aşağıdakı aktivlər aiddir:

(a) istehsal prosesində sərf edilən xammal və materiallar formasında çıxış edən;

(b) xidmət göstərilməsi prosesində sərf edilən və ya paylaşdırılan xammal və materiallar formasında çıxış edən;

(c) adi fəaliyyət prosesində satış üçün saxlanan və paylaşdırılan; və ya

(d) satış və ya paylaşdırma üçün istehsal prosesində olan.

Mümkün xalis satış dəyəri – əməliyyatların adi gedişində nəzərdə tutulmuş satış qiymətindən işin tamamlanmasına çəkilməsi ehtimal edilən xərclər və satışın,

mübadilənin və ya paylaşdırmanın həyata keçirilməsi üçün ehtimal edilən xərclər çıxdıqdan sonra qalan məbləğdir.

İctimai Sektor üçün Milli Mühasibat Uçotunun digər Standartlarında müəyyən edilən terminlər bu Standartda digər standartlarda olduğu kimi eyni mənada işlədilir və ayrıca nəşr edilən Təsbit Edilmiş Terminlər Lüğətində verilmişdir.

Mümkün xalis satış dəyəri

10. Mümkün xalis satış dəyəri təşkilatın əməliyyatların adi gedşində ehtiyatların satışından əldə etmək niyyətində olduğu xalis məbləğdir. Ehtiyatın ədalətli məbləği onun müstəqil və yaxşı məlumatlandırılmış tərəflər arasında bazarda mübadilə nəticəsində əldə edilə biləcəyi məbləğdir. Sözügedən anlayışlardan birincisi təşkilata xas olan dəyərdir, digəri isə deyil. Ehtiyatların mümkün xalis satış dəyəri satış xərcləri çıxılmaqla, ədalətli dəyəərə bərabər olmaya bilər.

Ehtiyatlar

11. Ehtiyatlara, alınmış və təkrar satış üçün nəzərdə tutulmuş mallar (məsələn torpaq və digər əmlak), təsərrüfat subyekti tərəfindən istehsal edilmiş hazır məhsul və ya bitirilməmiş istehsalat və istehsal prosesində istifadə ediləcək xammal və materialları, eləcə də pulsuz və ya nominal dəyərlə digər tərəflərə verilməsi məqsədilə təşkilat tərəfindən alınan və ya istehsal edilən məhsullar (məsələn orta təhsil məktəblərinə ayrılmış ianələr hesabına səhiyyə müəssisələrinin nəşr etdiyi dərsliklər) aiddir. Bir çox İctimai Sektor təşkilatlarında mal-material ehtiyatları əksər hallarda alınmış və təkrar satış üçün saxlanılan və ya satış üçün istehsal edilmiş mallara deyil, xidmətlərin göstərilməsinə aid olacaqdır. Xidmət sahəsində fəaliyyət göstərən subyektlərə gəldikdə isə 28-ci maddəyə uyğun olaraq, ehtiyatlara təşkilat tərəfindən hələ müvafiq gəlirin tanınmadığı xidmətlərin göstərilməsi üçün çəkilmiş məsrəflər daxildir (gəlirin tanınması üzrə təlimatlar "Birja Əməliyyatlarından Gəlirlər" adlı İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında göstərilmişdir).

12. İctimai Sektor təşkilatlarına aid mal-material ehtiyatlarına aiddir:

- (a) Hərbi sursat;
- (b) İstehlak xammalı və materialları;
- (c) Maddi-texniki baza materialları;
- (ç) Torpaq, tikili və avadanlıq ilə bağlı digər standartlarda qeyd edilənlərə aid olmayan tikili və avadanlıqlar üçün ehtiyat hissələri;
- (d) Strateji xarakterli material ehtiyatları (məsələn enerji ehtiyatları);
- (e) Buraxılmamış valyuta ehtiyatları;
- (ə) Satış üçün saxlanılan poçt xidməti məhsulları (məsələn poçt markası);
- (f) Bitirilməmiş istehsalat. Bura aşağıdakılar aiddir:

- (i) Təhsil/tədris kursu materialları; və
 - (ii) Kommersiya qiyməti ilə satılan müştəri xidmətləri (məsələn audit xidmətləri); və
- (g) Satış üçün saxlanılan torpaq/əmlak.

13. Əgər dövlət poçt markaları və valyuta kimi müxtəlif aktivlər hazırlamaq və buraxmaq hüququna nəzarət edirsə, sözügedən ehtiyat maddələri bu Standartın məqsədləri baxımından ehtiyat kimi tanınır. Onlar nominal dəyərlə açıqlanmasalar da, Standartın 15-ci maddəsinə uyğun olaraq çap və ya kəsilmə dəyəri ilə ölçülür.

14. Əgər təşkilat fəvqəladə və digər hadisələr (məsələn təbii fəlakətlər və ya mülki müdafiə ilə bağlı fəvqəladə vəziyyət) zamanı istifadə etmək məqsədilə enerji məhsulları (məsələn neft) kimi müxtəlif məhsullar üzrə strateji ehtiyatlar saxlayırsa, sözügedən ehtiyatlar bu Standartın məqsədinə uyğun olaraq ehtiyat kimi tanınır və müvafiq qaydada uçota alınır.

Ehtiyatların qiymətləndirilməsi

15. Standartın 16 və 17-ci maddələrinin tətbiq edildiyi hallar istisna olmaqla, ehtiyatlar ilkin dəyər və mümkün xalis satış dəyəri arasında aşağı olanı ilə qiymətləndirilməlidir.

16. Ehtiyatlar qeyri-mübadilə əməliyyatları vasitəsilə əldə edilərsə, o zaman, onların dəyəri əldə edilən tarix üçün ədalətli dəyər prinsipi ilə qiymətləndirilməlidir.

17. Aşağıdakı məqsədlər üçün saxlanılan zaman ehtiyatlar daha aşağı xərc və cari əvəzlənmə dəyəri ilə qiymətləndirilməlidir:

- (a) Pulsuz və ya nominal dəyərlə paylaşdırma; və ya
- (b) Pulsuz və ya nominal dəyərlə paylaşdırılacaq məhsulların istehsalı zamanı istehlak.

Ehtiyatların ilkin dəyəri

18. Ehtiyatların ilkin dəyərində onların əldə edilməsi, istehsalı və ya emalı və hazırkı vəziyyətə və yerləşdiyi əraziyə gətirilməsinə çəkilən digər məsrəflər daxil edilməlidir.

Ehtiyatların alınmasına çəkilən məsrəflər

19. Ehtiyatların əldə edilməsi üzrə məsrəflərə (a) alış qiyməti, (b) idxal rüsumları və digər vergilər (vergi orqanları tərəfindən təşkilata sonradan əvəzləşdirilən vergilər istisna olmaqla) və (c) daşınma, yükvurma-yük boşaltma və hazır məhsulların, xammal və materialların və xidmətlərin əldə edilməsi ilə birbaşa bağlı olan digər məsrəflər daxildir.

Ehtiyatların əldə edilməsinə çəkilən məsrəflərin müəyyən edilməsində ticarət endirimləri və digər oxşar güzəştlər hesaba alınmalı deyil.

Emal məsrəfləri

20. Hazır məhsulun əldə edilməsi üçün ehtiyatların emalından yaranan məsrəflər əsas etibarilə istehsal şəraitində baş verir. Ehtiyatların emal edilməsi məsrəfləri məhsul vahidi ilə birbaşa əlaqəsi olan məsrəfləri (məsələn, birbaşa əmək haqqı) əhatə edir. Əlavə olaraq, hazır məhsulun əldə edilməsi üçün xammalın emalı zamanı yaranan daimi və dəyişən istehsal qaimə xərclərinin müntəzəm şəkildə bölüşdürülməsi də emal məsrəflərinə aiddir. Daimi istehsal qaimə məsrəflərinə istehsal həcmindən asılı olmayaraq, nisbətən dəyişməz qalan, istehsalda istifadə olunan binalar və avadanlıqların amortizasiyası və onlara aid xidmətin göstərilməsi və inzibati-idarəetmə istehsal məsrəfləri kimi dolayı istehsal məsrəfləri aiddir. Dəyişən istehsal qaimə məsrəflərinə istehsal həcmindən birbaşa və ya təqribən birbaşa asılı olan istehsal məsrəfləri aiddir. Dolayı material məsrəfləri və dolayı əmək haqları buna misal ola bilər.

21. Daimi istehsal qaimə məsrəflərinin emal məsrəfləri üzrə bölüşdürülməsi təşkilatın normal iş şəraitində mövcud olan istehsal gücünə əsasən həyata keçirilir. Normal istehsal gücü – planlı texniki qulluğun göstərilməsi nəticəsində istehsal gücü üzrə itkilər nəzərə alınmaqla, normal fəaliyyət zamanı bir necə dövr və ya iş mövsümü üzrə orta göstəricilər əsasında hesablanaraq əldə edilməsi gözlənilən istehsal həcmidir. Təşkilatın faktiki istehsal dərəcəsi, onun normal istehsal gücünə təxminən uyğun olduğu halda istifadə edilə bilər. Məhsulun hər bir vahidinə aid edilən daimi qaimə məsrəflərinin məbləği istehsal dərəcəsinin aşağı olması və ya avadanlığın işsiz dayanması nəticəsində artmır. Bölüşdürülməmiş qaimə məsrəfləri yarandığı dövr üzrə xərc kimi tanınır. İstehsalın son dərəcədə yüksək olduğu dövrlərdə məhsulun hər bir vahidinə aid edilən daimi qaimə məsrəflərinin məbləği azalır və beləliklə ehtiyatlar öz ilkin dəyərindən artıq səviyyədə qiymətləndirilmir. Dəyişən istehsal qaimə məsrəfləri hər məhsul vahidi üzrə istehsal obyektlərinin faktiki istismarı əsasında bölüşdürülür.

22. Misal olaraq satış üçün saxlanılan xam torpağın meliorasiyasından yaranan daimi və dəyişən məsrəflərin yaşayış və ya kommersiya yönümlü torpaq sahibkarlığı arasında bölüşdürülməsi özündə yaşıllaşdırma, drenaj, kommunal əlaqə üçün boruların çəkilməsi xərclərini əhatə edə bilər.

23. İstehsal prosesi nəticəsində eyni vaxtda bir neçə məhsul istehsal edilə bilər. Eyni ehtiyatlardan iki və daha çox məhsulun birgə istehsal olunduğu və ya əsas və törəmə məhsulların mövcud olduğu hallar buna misal ola bilər. Hər bir məhsulun emalı üzrə məsrəflər ayrıca müəyyənləşdirilə bilmədikdə, onlar məhsullar arasında rəqabət və ardıcıl surətdə bölüşdürülür. Məsrəflərin bölüşdürülməsi, istehsal prosesinin məhsulların ayrı-ayrı müəyyən oluna bildiyi mərhələsində və ya istehsalın tamamlanması zamanı hər bir məhsulun nisbi satış dəyəri əsasında aparıla bilər. Əksər törəmə məhsullar təbiətə

maddi əhəmiyyət kəsb etmir. Belə hallarda, onlar adətən mümkün xalis satış dəyəri ilə qiymətləndirilir və bu məbləğ əsas məhsulun ilkin dəyərindən çıxılır. Nəticədə, əsas məhsulun balans dəyəri onun ilkin dəyərindən əhəmiyyətsiz dərəcədə fərqlənir.

Digər məsrəflər

24. Digər məsrəflər ehtiyatların ilkin dəyərində yalnız onların hazırkı vəziyyətə və əraziyə gətirilməsi zamanı yarandıqda daxil edilir. Məsələn, qeyri-istehsal qaimə məsrəflərini və ya xüsusi müştərilər üçün nəzərdə tutulmuş məhsulların hazırlanması üçün çəkilən məsrəfləri ehtiyatların ilkin dəyərində daxil etmək məqsəduyğun sayılır.

25. Aşağıda qeyd olunmuş məsrəflər ehtiyatların ilkin dəyərində daxil edilməməli və yarandığı dövrdə xərc kimi tanınmalıdır:

- (a) xammal, əmək haqqı və digər istehsal məsrəfləri üzrə normadan artıq sərf edilən məbləğlər;
- (b) istehsal prosesində növbəti mərhələyə keçid üçün lazım olan məsrəflər istisna olmaqla, saxlama (anbar) məsrəfləri;
- (c) ehtiyatların hazırkı vəziyyətə və əraziyə gətirilməsi ilə heç bir əlaqəsi olmayan inzibati qaimə xərcləri; və
- (ç) satış məsrəfləri.

26. "Borclar üzrə məsrəflər" adlı İctimai Sektor üçün 5 Nö-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı borclar üzrə məsrəflərin ehtiyatın ilkin dəyərində daxil edildiyi məhdud halları müəyyənləşdirir.

27. Təşkilat ehtiyatları təxirə salınmış hesablaşma şərtləri ilə əldə edə bilər. Razılaşma özündə faktiki maliyyə elementini daşıyarsa, həmin element, məsələn normal kredit şərtləri ilə alış qiyməti və ödənilmiş məbləğ arasındakı fərq, maliyyələşdirmə dövrü üzrə faiz xərci kimi tanınır.

Xidmət sahəsinə aid təşkilatlarda ehtiyatların ilkin dəyəri

28. Xidmət sahəsində fəaliyyət göstərən təşkilatlar Standartın 2-ci maddəsinin (d) bəndində göstərilənlər istisna olmaqla sahib olduğu ehtiyatların dəyərini onların istehsalına çəkilən məsrəflər əsasında qiymətləndirirlər. Bu məsrəflər, əsasən, əmək haqları və xidmətin göstərilməsilə birbaşa bağlı olan personala çəkilən digər məsrəflərdən, o cümlədən işə nəzarət edən rəhbər işçilərə çəkilən və aid edilə bilən qaimə məsrəflərindən ibarətdir. Xidmətlərin göstərilməsinə cəlb olunmayan əmək haqları ilə bağlı məsrəflər uçota alınmır. Satış və inzibati heyətin əmək haqları və onlara aid digər məsrəflər ehtiyatların ilkin dəyərində daxil edilmir, əksinə yarandığı dövrün xərci kimi tanınır. Xidmət sahəsinə aid təşkilatlarda təşkilat tərəfindən göstərilən xidmətlərin adətən satış qiymətində əks olunan mənfəət marjası və aidiyyəti olmayan qaimə xərcləri ehtiyatların ilkin dəyərində daxil edilmir.

Bioloji aktivlərdən alınmış kənd təsərrüfatı məhsulunun ilkin dəyəri

29. 27 №-li İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına əsasən, təşkilat tərəfindən bioloji aktivlərdən alınmış kənd təsərrüfatı məhsulunun ehtiyatları ilkin tanınma anında gözlənilən satış məsrəfləri çıxılmaqla məhsul yığımı zamanına olan ədalətli dəyəri əsasında qiymətləndirilir. Bu dəyər hazırki Standartın tətbiqi məqsədi üçün ehtiyatların həmin tarix üzrə ilkin dəyəri hesab edilir.

Ehtiyatlara çəkilən məsrəflərin qiymətləndirilməsi metodları

30. Ehtiyatların ilkin dəyərinin qiymətləndirilməsində daha dürüst nəticəyə nail olmaq üçün tətbiq edilməsi məqsədə uyğun sayılan normativ məsrəflər metodu və ya pərakəndə satış qiyməti metodundan istifadə edilə bilər. Normativ məsrəflər metodu xammalın, materialların, sərf edilən əməyin, səmərəliliyin və istehsal gücünün istifadəsinin normativ dərəcələrini nəzərə alır. Onlar mütəmadi olaraq təhlil edilir və lazım gəldikdə, cari şərtlər nəzərə alınmaqla yenidən baxılırlar.

31. Ehtiyatlar qeyri-mübadilə əməliyyatları vasitəsilə təsərrüfat subyektinin balansına keçirilə bilər. Məsələn, beynəlxalq yardım agentliyi təbii fəlakətin fəsadlarının aradan qaldırılması məqsədilə dövlət xəstəxanasına dərman ehtiyatlarını ianə verə bilər. Bu halda ehtiyatın dəyəri onun əldə olunduğu zaman ədalətli dəyəridir.

Məsrəflərin hesablanması üsulları

32. Adətən bir-birini əvəz edə bilməyən ayrı-ayrı maddələr üzrə ehtiyatların və xüsusi layihələr üçün istehsal edilmiş və nəzərdə tutulmuş mal və xidmətlərin ilkin dəyəri onlara çəkilmiş fərdi məsrəflərin spesifik tanınması vasitəsilə müəyyənləşdirilməlidir.

33. Məsrəflərin spesifik tanınması konkret məsrəflərin ehtiyatların müəyyən vahidlərinə aid edilməsini nəzərdə tutur. Bu qayda ilə uçotun aparılması xüsusi layihələrə aid edilməsi məqsədilə satın alınan və ya istehsal edilən mallara uyğundur. Lakin, məsrəflərin spesifik tanınması ehtiyatların çoxlu sayda bir-biri ilə əvəzləşdirilə bilən vahidlərinin mövcud olduğu halda məqsədəuyğun sayılmır. Belə hallarda, hesabat dövrü üçün mənfəət və ya zərər üzrə əvvəlcədən müəyyən edilmiş nəticəni əldə etmək məqsədilə ehtiyatlarda qalan həmin vahidlərin seçilməsi üsulu tətbiq edilə bilər.

34. Təşkilat Standartın 33-cü maddəsini tətbiq edərkən zaman onun üçün eyni xüsusiyyətə və istifadə xarakterinə malik bütün ehtiyatlar üçün eyni dəyər metodundan istifadə etməlidir. Müxtəlif xüsusiyyətlərə və istifadə xarakterinə malik ehtiyatlar üçün isə (məsələn, eyni bir mal növünün müxtəlif segmentlərdə istifadə olunması) müxtəlif dəyər metodlarının tətbiq

edilməsi əsaslandırılıla bilər. Ehtiyatların coğrafi yerləşməsində (və müvafiq olaraq vergiqoyma qaydalarında) olan fərqlər özlüyündə müxtəlif dəyər metodlarından istifadə üçün əsas vermir.

35. Hazırkı Standartın 32-ci maddəsində qeyd edilənlərə aid olmayan ehtiyatların ilkin dəyəri "ilk mədaxil – ilk məxaric" (FİFO) və ya çəkili orta dəyər düsturu əsasında hesablanıla bilər. Təşkilat, ehtiyatların ilkin dəyərinin hesablanmasıda tətbiq etdiyi eyni düsturu xüsusiyyəti və istifadə xarakteri baxımından eyni olan bütün ehtiyatlara tətbiq etməlidir. Müxtəlif xüsusiyyətlərə malik olan və təşkilat tərəfindən müxtəlif cür istifadə edilən ehtiyatların ilkin dəyərini hesablamaq məqsədilə müxtəlif üsullardan istifadə edilə bilər.

36. Məsələn, müəyyən bir segment vahidləri digər segmentdə istifadə olunduğu zaman təşkilat üçün fərqli istifadə xarakterinə malik ola bilər. Bununla belə, ehtiyatların coğrafi yerləşməsində olan fərqlər özlüyündə müxtəlif dəyər metodlarından istifadə üçün əsas vermir.

37. Ehtiyatların ilkin dəyərinin "ilk mədaxil – ilk məxaric" (FİFO) düsturu ilə hesablanmasına əsasən, ilk olaraq alınan ehtiyat vahidləri ilk olaraq satılır və nəticədə, hesabat dövrünün sonu üçün ehtiyatlarda qalan vahidlər zaman baxımından ən son alınmış və ya istehsal olunmuşdur. Çəkili orta dəyər düsturuna əsasən, ayrılıqda hər bir vahid üzrə ilkin dəyər hesabat dövrünün əvvəlinə eyni ehtiyat vahidlərinin orta çəkisi və dövr ərzində alınmış və ya istehsal olunmuş eyni vahidlərin ilkin dəyərinə əsasən müəyyən edilir. Orta göstərici təşkilatın qoyduğu şərtlərdən asılı olaraq ya dövrü əsasda, ya da hər yeni ehtiyat qəbulu zamanı hesablanır.

Mümkün xalis satış dəyəri

38. Ehtiyatlara ziyan dəydiyi, onların tamamilə və ya qismən köhnəlib sıradan çıxdığı və ya onların satış qiymətinin aşağı düşdüyü hallarda ehtiyatlara çəkilən məsrəflər bərpa olunmaya bilər. Eləcə də işlərin tamamlanması üzrə hesablanmış məsrəflər və ya satış, mübadilə və ya paylaşdırmanın baş tutması üçün hesablanmış məsrəflərdə artım müşahidə olunarsa, onların əvəzinin ödənilməsi ehtimal olunmur. Ehtiyat vahidlərinin ilkin dəyərdən mümkün xalis satış dəyərinədək silinməsi təcrübəsi o anlama gəlir ki, hər hansı aktiv onun satışı, mübadilə edilməsi, paylaşdırılması və ya istifadəsindən əldə olunması gözlənilən gələcək iqtisadi səmərə və ya xidmət potensialından artıq miqdar ilə uçota alınmamalıdır.

39. Adətən, ehtiyatlar mümkün xalis satış dəyərinədək maddəbəməddə silinir. Buna baxmayaraq, bəzi hallarda bir-biri ilə bağlı və ya oxşar olan obyektləri birləşdirmək məqsədəuyğun sayılır. Belə vəziyyət eyni çeşidli və təyinatlı və təcrübədə eyni çeşidli mallardan ayrı qiymətləndirilməsi mümkün olmayan ehtiyatların maddələri ilə baş verə

bilər. Ehtiyatların öz təsnifləşdirilməsinə əsasən (məsələn, hazır məhsulun və ya konkret sahəyə və ya coğrafi seqmentə aid bütün malların) silinməsi məqsədə müvafiq hesab edilmir. Xidmət göstərən təşkilatlar məsrəflərini fərqli satış qiymətləri təyin ediləcək konkret xidmətlərə görə ayırırlar. Beləliklə, hər bir belə xidmət növü ayrı maddə kimi nəzərə alınır.

40. Mümkün xalis satış dəyərinin qiymətləndirilməsi, həmçinin ehtiyatların saxlanması məqsədlərini də nəzərə alır. Məsələn, şirkətin satış və ya xidmət müqavilələrinin təmin edilməsi məqsədilə saxlanılan ehtiyatların mümkün xalis satış dəyəri müqavilə qiymətlərinə əsaslanır. Əgər satış müqavilələrinin həcmi saxlanılan ehtiyatların həcmindən azdırsa, o zaman, artıq qalan ehtiyatların xalis satış dəyəri ümumi satış qiymətlərinə əsaslanır. Saxlanılan ehtiyatlardan artıq olan satış müqavilələri və s. üzrə yaranan qiymətləndirilmiş və ya şərti öhdəliklərin uçotu və şirkətin satış müqaviləsi ilə bağlı təlimatlar "Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər" adlı İctimai Sektor üçün 19 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında əks edilmişdir.

41. Ehtiyatların istehsalı üçün nəzərdə tutulmuş xammal və digər materiallar, onların təşkil edəcəyi hazır məhsulun ilkin dəyərinə, və ya ondan artıq qiymətə satılması, mübadilə edilməsi və ya paylaşdırılması ehtimal edildikdə, ilkin dəyərindən aşağı olan heç bir dəyərə qədər silinmir. Lakin xammalın qiymətinin azalması hazır məhsulun ilkin dəyərinin mümkün xalis satış dəyərindən artıq olduğunu göstərdiyi halda, xammal mümkün xalis satış dəyərindək silinir. Belə hallarda, xammal və materialların əvəzlənmə dəyəri onların mümkün xalis satış dəyərinin mövcud ölçülərindən ən doğrusu hesab edilə bilər.

42. Hər növbəti hesabat dövründə mümkün xalis satış dəyərinin yenidən qiymətləndirilməsi aparılmalıdır. Əvvəlki dövrlərdə ehtiyatların ilkin dəyərindən aşağı olan hər hansı dəyərə qədər silinməsi hallarını yaratmış səbəblər artıq mövcud olmadıqda və ya iqtisadi vəziyyətin dəyişməsi səbəbindən mümkün xalis satış dəyərinin artmasına dair açıq-aydın dəlil mövcud olduqda, silinmiş məbləğ ehtiyatların yeni balans dəyərini ilkin dəyərdən və yenidən qiymətləndirilmiş mümkün xalis satış dəyərindən daha az olan dəyərə uyğunlaşdırılmaqla qaytarılır (yəni "geriyə əməliyyat" ilkin silinmə məbləği ilə məhdudlaşır). Belə vəziyyət satış qiyməti aşağı düşdüyündən mümkün xalis satış dəyərilə uçota alınmış ehtiyat vahidi növbəti dövrdə hələ də əldə qaldıqda və bu zaman onun satış qiyməti yuxarı qalxdıqda baş verə bilər.

Məhsulların pulsuz və ya nominal dəyərə paylaşdırılması

43. Təşkilat xalis pul vəsaiti daxilolmaları yaratmaq potensialı ilə birbaşa əlaqəsi olmayan gələcək iqtisadi səmərəyə və ya xidmət potensialına malik ehtiyatlar saxlaya bilər. Bu növ ehtiyatlar hökumətin bəzi məhsulları pulsuz və ya nominal dəyərə paylaşdırılmasına dair qərarından sonra yarana bilər. Bu halda maliyyə hesabatlılığı məqsədilə ehtiyatların gələcək iqtisadi səmərə və ya xidmət potensialı iqtisadi səmərə və ya xidmət potensialı əldə etmək üçün təşkilatın ödəyə biləcəyi məbləğlə əks olunur (əgər bu, təşkilatın məqsədinin əldə edilməsi üçün zəruri olarsa). Əgər bazarda iqtisadi səmərə və ya xidmət potensialı əldə etmək mümkün olmazsa, o zaman əvəzlənmə dəyərinin hesablanması zərurəti yaranacaqdır. Ehtiyatın saxlanması məqsədinin dəyişildiyi təqdirdə o, Standartın 15-ci maddəsində göstərilən qaydalar əsasında dəyərləndirilir.

Xərc kimi tanınma

44. Ehtiyatlar satıldıqda, mübadilə edildikdə və ya paylaşdırıldıqda həmin ehtiyatların balans dəyəri onların satışı ilə bağlı müvafiq gəlir tanındığı dövrdə xərc kimi tanınmalıdır. Müvafiq gəlirin mövcud olmadığı təqdirdə, xərclər məhsullar paylaşdırılan zaman və ya xidmət göstərilən zaman tanınır. Ehtiyatların balans dəyərinin azalma məbləği və ehtiyatlar üzrə bütün itkilər bu azalmanın və ya itkinin baş verdiyi dövrdə xərc kimi tanınmalıdır. Ehtiyatların hər hansı silinmiş dəyərinin hər hansı bərpa məbləği ehtiyatların dəyərinin bərpası dövründə xərc kimi tanınmış miqdarın azalması kimi tanınmalıdır.

45. Xidmət göstərən təşkilatlar üçün isə ehtiyatlar, adətən, xidmətlər göstərilən zaman və ya ödənişli xidmətlərin haqqı ödənildikdən sonra xərc kimi tanınır.

46. Məsələn, təşkilatın daxili imkanlar hesabına inşa edilmiş torpaq, tikili və avadanlıqların komponenti kimi istifadə edilmiş bəzi ehtiyatlar digər aktivlərin hesabına aid edilə bilər. Bu yolla digər aktivlərə aid edilmiş ehtiyatlar bu aktivin istismar müddəti ərzində xərc kimi tanınır.

Məlumatın açıqlanması

47. Maliyyə hesabatlarında aşağıdakılar haqqında məlumat açıqlanmalıdır:

- (a) Məsrəflərin hesablanması üçün istifadə edilən üsul daxil olmaqla, ehtiyatların qiymətləndirilməsi üçün qəbul edilmiş uçot siyasəti;
- (b) Ehtiyatların ümumi balans dəyəri və təşkilata uyğun təsnifləşdirmə maddələri üzrə balans dəyəri;
- (c) Satış üzrə xərclər çıxılmaqla, ədalətli dəyəri ilə uçota alınmış ehtiyatların

- balans dəyəri;
- (ç) Ehtiyatların hesabat dövrü ərzində xərc kimi tanınmış məbləği;
 - (d) Standartın 42-ci maddəsinə uyğun olaraq, hesabat dövrü ərzində ehtiyatların xərc kimi tanınaraq silinmiş məbləği;
 - (e) Standartın 42-ci maddəsinə uyğun olaraq, dövr üzrə maliyyə göstəricilərinin hesabatında ehtiyatların xərc kimi tanınmış məbləğinin azalması kimi tanınan hər hansı silinmənin hər hansı bərpa edilmə məbləği;
 - (ə) Standartın 42-ci maddəsinə uyğun olaraq, ehtiyatların silinməsinin bərpasına gətirib çıxaran hadisələr və ya səbəblər; və
 - (f) Öhdəliklər üzrə girov qoyulmuş ehtiyatların balans dəyəri.

48. Ehtiyat vahidlərinin balans dəyəri və bu aktivlərdəki dəyişikliklərin həcmi üzrə müvafiq təsnifat qruplarında əks olunan məlumatlar maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri üçün faydalı ola bilər. Ehtiyatların geniş yayılmış təsnifatı özündə ticarət malları, istehsalat materialları, xammal, yarımfabrikat və hazır məhsulları əhatə edir. Xidmət sahəsinə aid olan ehtiyatlar yarımfabrikat (sonradan başqa istehsalatda işlənilib tamamlanmalı olan məmulat) kimi təsnifləşdirilir.

49. Hesabat dövrü ərzində xərc kimi tanınmış məbləğlərə aiddir:

- (a) artıq satılmış, mübadilə edilmiş və ya paylaşdırılmış ehtiyatların qiymətləndirilməsinə öncədən daxil edilmiş məsrəflər;
- (b) bölüşdürülməmiş istehsal qaimə məsrəfləri və ehtiyatların istehsal məsrəfləri üzrə normadan artıq olan məbləğlər.

Bu və ya digər təşkilatın irəli sürdüyü şərtlərdən asılı olaraq paylaşdırma məsrəfləri də bura aid edilə bilər.

50. Bəzi təşkilatlar hesabat dövrü ərzində xərc kimi tanınmış ehtiyat məsrəflərindən başqa, açıqlanmalı olan digər məbləğlərdə əks olunmuş mənfəət və ya zərər formatını tətbiq edir. Sözügedən hesabat formatına uyğun olaraq, təşkilat çəkdiyi xərclərin təhlilini onların xüsusiyyətlərini əks etdirən təsnifləşdirməyə əsasən təqdim edir. Bu halda təşkilat (a) xammal, materiallar və (b) əmək haqlarına aid xərcləri, həmçinin (c) hesabat dövrü ərzində ehtiyatların xalis dəyişməsinin məbləği ilə birlikdə digər əməliyyat xərcləri kimi tanınan məsrəfləri açıqlamalıdır.

Qüvvəyə minmə tarixi

51. **Təşkilat** bu Standartı 2008-ci ilin 1 Yanvarından **əvvəl və** sonrakı dövrləri **əhatə** edən illik maliyyə hesabatlarına tətbiq etməlidir. Standartın göstərilən tarixdən öncəki tətbiqi təqdir edilir. **Təşkilat** hazırki Standartı 2008-ci ilin 1 Yanvarından **əvvəlki** dövrlərə tətbiq edərsə, bu barədə açıqlama təqdim etməlidir.

51A. **İ**ctimai Sektor üçün 27 **N**º-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında 29-cu maddəyə düzəliş edilmişdir. Təşkilat həmin düzəlişi 2011-ci ilin 1 Aprelindən əvvəl və sonrakı dövrləri əhatə edən illik maliyyə hesabatlarına tətbiq etməlidir. Təşkilat 2011-ci ilin 1 Aprelindən əvvəlki dövrə İctimai Sektor üçün 27 **N**º-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartını tətbiq etdiyi halda, adı çəkilən düzəliş, həmçinin həmin öncəki dövrə tətbiq edilməlidir.

52. Təşkilat bu qüvvəyə minmə tarixindən sonrakı maliyyə hesabatı məqsədləri üçün İSMUBS 33-də verilmiş mühasibatın hesablama metodunu qəbul etdikdə, bu Standart hesablama metodunun qəbul edilmə tarixini və ya bu tarixdən sonrakı dövrlərini əhatə edən təşkilatın illik maliyyə hesabatlarına tətbiq olunur.

52A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 33 sayəsində 52 maddəyə düzəliş edildi. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1 yanvar 2017 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiqə icazə verilir. Əgər təşkilat İSMUBS 33-ü 1 yanvar 2017-dən öncə tətbiq edirsə, o bu dəyişiklikləri də eyni dövrdə tətbiq etməlidir.

2№-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilə müqayisə

“Ehtiyatlar” adlı İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı eyni adlı 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı (2003-cü ilin redaktəsində) əsasında hazırlanmışdır. İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilə 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı arasında əsas fərqlər aşağıdakılardan ibarətdir:

- 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartından fərqli olaraq İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına əsasən, dövlət sektorundakı bəzi ehtiyatlar pulsuz və ya nominal dəyərlə paylaşdırılır.
- İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında qeyd edilir ki, pulsuz və ya birbaşa müştəridən alınan haqq müqabilində nominal dəyərlə paylaşdırılmalı olan xidmətə aid yarımfabrikatlar adı çəkilən Standartdan xaric edilmişdir.
- 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında əsas anlayışlara əlavə kimi verilmiş cari əvəzlənmə dəyəri İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında əsas anlayışlar sırasına daxil edilmişdir.
- İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tələbinə əsasən, qeyri-mübadilə əməliyyatları nəticəsində əldə olunan ehtiyatların ilkin dəyəri onların alınma tarixindəki ədalətli dəyəridir.
- İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tələbinə uyğun olaraq ehtiyatlar pulsuz və ya nominal dəyərlə təqdim edildiyi halda onlar minimum dəyərlə və cari əvəzlənmə dəyəri ilə qiymətləndirilməlidir.
- 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına verilmiş əlavə şərtlər dövlət sektoru təşkilatları tərəfindən standartların mühasibat uçotuna tətbiqini aydınlaşdırmaq məqsədilə İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına da daxil edilmişdir.
- İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında işlənən terminologiya müəyyən hallarda 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartındakı istilahlardan fərqlənir. Bunun ən bariz nümunəsi İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında istifadə olunan “maliyyə göstəricilərinə dair hesabat” kimi terminlərdir. Bu birləşmənin 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartındakı qarşılığı “mənfəət üzrə hesabat”-dır.
- İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında 2 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartındakı “gəlir”-dən fərqli olaraq daha geniş əhatə dairəsinə malik “mənfəət” terminindən istifadə olunmur.